

Janusz KUMALA MIC
Licheń Stary

MARYJNOŚĆ A ŻYCIE LITURGICZNO-SAKRAMENTALNE

Liturgia jako modlitwa Kościoła i źródło autentycznego życia chrześcijańskiego jest naturalną przestrzenią wyrażania maryjności chrześcijan, czyli doświadczania obecności Maryi w ich relacji do Trójjedynego Boga.

Troska o maryjność życia w kontekście liturgiczno-sakramentalnym opiera się przede wszystkim na wierności liturgicznej drodze odnowy kultu maryjnego i kształtowaniu pobożności w oparciu o podstawowe źródła, czyli Biblię, Tradycję, liturgię i Magisterium Kościoła¹. Tylko poprawny obraz Maryi i właściwe miejsce w kulcie chrześcijańskim może owocnie sprzyjać autentycznej maryjności ucznia Chrystusa.

1. Próba definicji maryjności

Czym jest „maryjność”? Czy chodzi o maryjność, która wyraża się w zewnętrznych znakach o charakterze maryjnym, jak np. obrazy, figury, medaliki, flagi, praktyki pobożne, pieśni...? Czy one wystarczą, aby kogoś określić, że jest „maryjny”?

Zbytne koncentrowanie się na formach i praktykach pobożności maryjnej sprzyja poszukiwaniu nowych, zwłaszcza związanych z objawieniami maryjnymi, co zwykle prowadzi do określania kogoś, że jest „maryjny” ponieważ wykonuje wiele i różnych praktyk pobożności maryjnej. Czy „maryjność” rzeczywiście od tego zależy?

Tymczasem mówiąc o maryjności, chodzi o wewnętrzną, duchową więź z Maryją. Tak rozumiana maryjność jest istotna, a nawet konieczna dla uczniów Chrystusa. Dla wszystkich. Warto tutaj przypomnieć nauczanie św. Jana Pawła II o „maryjnym wymiarze uczniów Chrystusowych” (por. RM 45), który odnosi się

---

¹ Por. *Nauczycielka i Matka. Adhortacja Pawła VI „Marialis cultus” na temat rozwoju należącego pojętego kultu maryjnego. Tekst i komentarze*, red. S. C. Napiórkowski, Lublin 1991; *Recepcja „Marialis cultus” w Polsce. Materiały z ogólnopolskiego sympozjum mariologicznego, Licheń, 12-13 marca 2004 r.*, red. J. Kumala, Licheń 2004.

do całości życia chrześcijańskiego. A zatem maryjność to styl życia chrześcijańskiego inspirowany osobą Maryi z Ewangelii.

Relacja do Maryi, czyli „maryjność”, nie jest czymś opcjonalnym w życiu ucznia Chrystusa, o czym przypomina nauczanie św. Jana Pawła II: „cześć, jaką Kościół oddaje Maryi, jest nie tylko owocem spontanicznej inicjatywy wiernych, dostrzegających niezwykłą wartość Jej osoby i doniosłość Jej roli w dziele zbawienia, ale opiera się też na woli Chrystusa. Słowa «Oto Matka twoja!» oznaczają, że Jezus pragnął wzbudzić w uczniach miłość i zaufanie do Maryi, prowadząc ich do uznania Jej za Matkę – Matkę każdego wierzącego. W szkole Maryi zdobywają oni – tak jak Jan – głęboką znajomość Chrystusa i uczą się nawiązywać z Nim wewnętrzną i trwałą relację miłości”².

Chodzi zatem nie tyle o maryjność w życiu chrześcijańskim, co raczej o maryjność życia chrześcijańskiego tak, aby „przeżywać w komunii z Maryją swoje życie duchowe”³.

Maryjność czerpie z życia liturgiczno-sakramentalnego, a zarazem pomaga w głębszym i bardziej owocnym jego doświadczeniu.

2. Kontemplacja Oblicza Chrystusa w szkole Maryi

W liturgii spotykamy Chrystusa, doświadczamy Jego obecności, kontemplujemy Jego Oblicze. Przykładem liturgicznej kontemplacji Chrystusa jest Maryja. Od Niej uczymy się tej postawy w modlitwie różańcowej. To ciągle mało wykorzystywana droga pogłębiania naszej maryjności. Choć często różaniec jest odmawiany, to jednak wciąż brakuje właściwej formacji różańcowej.

Na czym zatem polega kontemplacja Chrystusa z Maryją? Według listu apostołskiego *Rosarium Virginis Mariae* chodzi o to, aby:

– wspominać Chrystusa z Maryją – aktualizacja misteriów zbawczych urzeczywistnia się szczególnie w liturgii Kościoła. Zagłębianie się w tajemnicy Chrystusa Odkupiciela sprawia, że „to, co On zdziałał, a liturgia aktualizuje, zostaje dogłębnie przyswojone i kształtuje egzystencję” (RVM 13);

– uczyć się Chrystusa od Maryi – „Chrystus jest Nauczycielem w całym tego słowa znaczeniu, jest objawiającym i samym Objawieniem” (RVM 14). Nie chodzi tylko o poznanie Jego nauczania, ale o nauczenie się Jego samego;

– upodabniać się do Chrystusa z Maryją – „Teraz zaś już nie ja żyję, lecz żyje

---

² Jan Paweł II, „*Oto Matka twoja*”, Audiencja generalna, 7 maja 1997 r., w: *Jan Paweł II o Matce Bożej 1978-1998*, t. 4: *Audiencje generalne*, red. A. Szostek, Warszawa 1999, s. 259; por. M. Chmielewski, *Maryjny wymiar duchowości katolickiej. Wybór czy konieczność?*, „Salvatoris Mater” 12 (2010) nr 1-2, s. 11-23.

³ Jan Paweł II, „*Oto Matka twoja*”, s. 260; Szerzej: J. Kumala, *Maryja Dziewica – wzorem konsekracji i naśladowania Chrystusa*, w: *Signum magnum – duchowość maryjna* (Homo meditans, 23), red. M. Chmielewski, Lublin 2002, s. 221-242.

we mnie Chrystus” (Ga 2, 20). W liturgii wyraża się nasze życie dla Chrystusa, w Chrystusie, z Chrystusem i przez Chrystusa;

– prosić Chrystusa z Maryją – „Modlitwa Kościoła jest jakby prowadzona przez modlitwę Maryi” (RVM 16);

– głosić Chrystusa z Maryją – apostołskie aspekty liturgii⁴.

3. *Communio* z Maryją w liturgii

Maryjne praktyki pobożne mają wyrażać i pogłębiać wewnętrzną więź wiernego z Maryją, czyli kształtować jego maryjność. Jej sercem jest przeżywanie tajemnicy Boga w zjednoczeniu z Maryją w liturgii, zwłaszcza Eucharystii. „Każda czynność liturgiczna, a zwłaszcza sprawowanie Eucharystii, jest sprawowaniem komunii i źródłem jedności”⁵. Komunii z Bogiem: Ojcem, Synem i Duchem Świętym, komunii niebieskiego Jeruzalem z Kościołem jeszcze pielgrzymującym, komunii pomiędzy nami⁶.

„Kościół zaś, który złączony więzią z Maryją, z Nią i tak jak Ona «chce przeżywać tajemnicę Chrystusa» (MC 11), ciągle doświadcza, że Najświętsza Panna nieustannie, lecz szczególnie w świętej liturgii, jest z nim jako Matka i Pomocnica”⁷.

Istotne jest to podkreślenie doświadczenia obecności Maryi „szczególnie w świętej liturgii”, stąd też ważnym zadaniem w kształtowaniu maryjności będzie troska o pogłębianie liturgicznego przeżywania komunii z Maryją. „Liturgia z natury swej przedziwnie wytwarza, udoskonala i wyraża komunie nie tylko z Kościołami całego świata, lecz i z mieszkańcami nieba: z Aniołami i Świętymi, a przede wszystkim z chwalebnią Bogarodzicą”⁸. Ta komunie „z chwalebnią Bogarodzicą” w przeżywaniu liturgii najpiękniej wyraża naszą maryjność. Bardzo wyraźnie wskazuje na ten aspekt wprowadzenie teologiczno-pastoralne do *Zbioru Mszy o Najświętszej Maryi Pannie*.

„Kościół więc, jednocząc się głęboko z Najświętszą Panną i naśladowując Jej ducha pobożności (MC 16-20), sprawuje Boskie misteria, «przez które Bóg otrzymuje doskonałą chwałę, a ludzie uświęcenie» (SC 7):

---

⁴ Zob. szerzej: A. Wojtczak, *Uczennica i Matka. Wokół chrystocentryzmu mariologii Jana Pawła II*, Poznań 2005, s. 251-260; *Różaniec i kontemplacja. Materiały z sympozjum mariologicznego zorganizowanego przez Centrum Formacji Maryjnej Salvatoris Mater*, Licheń, 15 marca 2003, red. J. Kumala, Licheń 2003.

⁵ Jan Paweł II, *Godność Maryi w sprawowaniu liturgii*, w: *Jan Paweł II o Matce Bożej 1978-1998*, t. 5: „Anioł Pański”, red. A. Szostek, Warszawa 1999, s. 125.

⁶ Tamże, s. 125-126.

⁷ *Zbiór Mszy o Najświętszej Maryi Pannie*, Poznań 1998, s. 13.

⁸ Tamże.

- złączony z Jej głosem, błogosławi Boga Ojca i wielbi Go hymnem uwielbienia;
- razem z Nią pragnie słuchać Bożego słowa i stale rozważać je w sercu;
- razem z Nią pragnie stać się uczestnikiem paschalnej tajemnicy Chrystusa i złączyć się z dziełem odkupienia;
- naśladowując Ją modlącą się z Apostołami w Wieczerniku, wyprasza ustawicznie dar Ducha Świętego;
- wzywa Jej wstawiennictwa, ucieka się pod Jej obronę, prosi Ją, by nawiedzała lud wierny i napełniała go darami łaski;
- razem z Nią, łaskawą Opiekunką swej drogi, z ufnością idzie na spotkanie Chrystusa⁹.

4. Matka Boża wzorem Kościoła sprawującego liturgię

W kształtowaniu maryjności wiernych ważne jest to, aby nie ograniczać się tylko do proponowania kolejnych praktyk pobożnych czy nabożeństw maryjnych, ale bardziej skoncentrować się na głębszej formacji maryjnej w oparciu o liturgiczną obecność Matki Jezusa.

Kształtowanie poprawnej pobożności maryjnej wiąże się bowiem z ukazywaniem Maryi jako wzoru postawy, „z jaką Kościół sprawuje w liturgii święte misteria” (MC 16). Odnowa i pogłębianie maryjności polega na przeżywaniu sprawowanej liturgii w duchu maryjnym, czyli czerpiąc inspirację i przykład z Maryi Służebnicy Pańskiej.

Bardzo mocno przypomniano o tym w dokumencie wydanym z okazji Roku Maryjnego 1987/1988. Czytamy w nim, że „Kościół w sprawowanej liturgii:

- słucha i zachowuje Słowo Boże, jak czyniła to błogosławiona Dziewica (por. Łk 1, 38; 2, 19. 51);
- ukazuje i zanoszą ludziom Chrystusa, jak Maryja zaniosiła Odkupiciela do Jana Chrzciciela (por. Łk 1, 39-45) i ukazała Go pasterzom (por. Łk 2, 15-16) i mędrcom ze Wschodu (por. Mt 2, 11);
- wstawia się i modli o zbawienie wszystkich ludzi, jak czyni to Matka Jezusa na godach w Kanie Galilejskiej (por. J 2, 1-11) i w Wieczerniku modląc się z Apostołami o dar Ducha Świętego (por. Dz 1, 14);
- rodzi i żywi, mocą Ducha Świętego działającego w sakramentach, życie łaski u wiernych, jak Dziewicza Matka rodzi Syna Bożego za sprawą Ducha Świętego (por. Łk 1, 34-35) i karmi Go własną piersią (por. Łk 11, 27);
- składa w ofierze Chrystusa Ojcu i z Chrystusem siebie samego, naśladowując pokorną i przesławną Matkę, która ofiaruje w świątyni Jerozolimskiej Jezusa (por. Łk 2, 22-35) a na Kalwarii «łączy swoje matczyne serce z Jego ofiarą, godząc się, aby doznała ofiarniczego wyniszczenia żertwa z Niej narodzona»;

⁹ Tamże, s. 14.

– wyprasza przyjsie Pana (por. Dz 22, 10) i czuwa, czekając na Oblubieńca (por. Mt 25, 1-15), jak Maryja niewiasta wielorakich oczekiwani: córka Syjonu wyglądająca Mesjasza; matka oczekująca na narodziny Syna; uczennica Pańska, wypraszająca zesłanie Ducha Świętego w dniu Pięćdziesiątnicy; członek Kościoła, oczekujący na ostateczne spotkanie z Chrystusem, co stało się Jej udziałem w chwili Wniebowzięcia.

Wpatrywanie się we wzór, jaki daje nam Matka Boża, niech pobudzi wiernych do jeszcze bardziej owocnego uczestnictwa w liturgii, przyjmując Jej postawy ukazane nam w Ewangelii: pełną kontemplacji obecność, milczące skupienie i otwarte słuchanie, szukanie Królestwa Bożego i niestrudzoną gotowość niesienia pomocy ludziom¹⁰.

Wzorczość Maryi w kontekście liturgiczno-sakramentalnym sprawia, że wierni upodobniają się do Matki, aby tym samym pełniej upodobnić się do Jej Syna. Wtedy ich maryjność ujawnia się w tym, że gorliwie strzegą Słowa Bożego i starannie je rozważają, z radością wielbią Boga i Jemu składają dziękczynienie, służą Bogu i braciom oraz wielkodusznie ofiarują samych siebie, modlą się wytrwale i z ufnością proszą Boga, są miłośnikami i pokorni, szanują Prawo Pana i spełniają Jego wolę, we wszystkim i ponad wszystko miłują Boga, czuwają oczekując Pana, który nadchodzi¹¹.

5. Obecność Maryi w sakramentach świętych

Wskazania i propozycje na Rok Maryjny 1987/1988 przypominały, że „w sprawowaniu sakramentów czynności obrzędowe winny przede wszystkim ukazywać miłosierne działanie Boga Ojca, następnie zbawczą obecność Chrystusa oraz szczególną moc Ducha Świętego działającego w każdym sakramencie. Nic zatem nie powinno odrywać uwagi wiernych od istotnych i wiodących elementów sprawowanej liturgii sakramentów. Wszystko to jednak nie wyklucza pewnych odniesień maryjnych, które bezpośrednio lub analogicznie wiążą się ze sprawowanym sakramentem”¹².

Zauważanie tych odniesień maryjnych jest bardzo ważne w kształtowaniu zdrowej maryjności, gdyż będzie ona czerpała inspiracje z sakramentalnego źródła liturgii Kościoła, która pozdrawia Maryję jako „świętynię niebieskich sakramentów”¹³.

---

¹⁰ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Wskazania i propozycje obchodu Roku Maryjnego 1987/1988*, „Materiały duszpasterskie”, z. 19, Kraków 1988, nr 9-10.

¹¹ Por. *Zbiór Mszy o Najświętszej Maryi Pannie*, s. 15.

¹² Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Wskazania i propozycje obchodu Roku Maryjnego 1987/1988*, nr 22.

¹³ Z Antyfony na Komunię formularza „Święta Maryja źródło światła i życia”. – *Zbiór Mszy o Najświętszej Maryi Pannie*, s. 90.

Spróbujmy zatem w syntetyczny sposób wskazać na te maryjne odniesienia w dynamice sprawowania sakramentów świętych, które „obejmują wszystkie etapy i wszystkie ważne momenty życia chrześcijanina: sprawiają narodzenie i rozwój chrześcijańskiego życia wiary, uzdrowienie i dar posłania” (KKK 1210). W takiej też kolejności je omówimy, uwypuklając ich „cechy maryjne” i znaczenie w kształtowaniu maryjności życia chrześcijańskiego.

A. Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego

Chrzest, bierzmowanie i Eucharystia, jako sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego, są „fundamentami całego życia chrześcijańskiego. [...] Wierni odrodzeni przez chrzest, zostają umocnieni przez sakrament bierzmowania, a w Eucharystii otrzymują pokarm życia wiecznego” (KKK 1212).

Maryjne odniesienia w sakramentach wtajemniczenia chrześcijańskiego uwydatnia w liturgii formularz mszy św. „Święta Maryja źródło światła i życia”¹⁴, gdzie w prefacji kościół modli się: „[Boże] w Twojej ojcowskiej dobroci postanowiłeś, aby w sakramentach Kościoła mistycznie odnawiały się zdarzenia, które w całej prawdzie przeżyła Matka Dziewica. Kościół, płodna dziewica, rodzi w wodzie chrztu dzieci, które się poczęły z wiary i Ducha Świętego. Nowo narodzonych namaszcza cennym olejem krzyżma, aby Duch Święty, który napełnił Dziewicę Maryję, zstąpił na nich ze swoimi darami. Codziennie zastawia stół dla swoich dzieci i karmi je chlebem z nieba, Ciałem naszego Pana Jezusa Chrystusa, którego Dziewica Maryja zrodziła na życie świata”¹⁵.

a) Sakrament chrztu świętego

„Chrzest święty jest fundamentem całego życia, bramą życia w Duchu i bramą otwierającą dostęp do innych sakramentów. Przez chrzest zostajemy wyzwoleni od grzechu i odrodzeni jako synowie Boży, stajemy się członkami Chrystusa oraz zostajemy wszczępieni w Kościół i stajemy się uczestnikami jego posłania” (KKK 1213).

W sakramencie chrztu Maryja, spełniając swoją macierzyńską misję, współpracuje z miłością Matki w zrodzeniu i wychowywaniu wierzących (por. LG 63). Pomaga w realizacji misji kapłańskiej, prorockiej i królewskiej, które wierzący otrzymuje jako dar i zadanie dzięki sakramentowi chrztu¹⁶.

¹⁴ *Zbiór Mszy o Najświętszej Maryi Pannie*, s. 88.

¹⁵ Tamże, s. 90.

¹⁶ S. De Fiore, *Trinità mistero di vita. Esperienza trinitaria in comunione con Maria*, Milano 2001, s. 218-219.

Nasza więź z Maryją, czyli maryjność, jest konsekwencją „zjednoczenia z Chrystusem”¹⁷, a jego fundamentem jest właśnie sakrament chrztu świętego. To dzięki temu sakramentalnemu zanurzeniu w śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa jest możliwa więź z Maryją, rozwijana i pogłębiana poprzez świadome przeżywanie obecności Maryi w życiu duchowym jako Matki i Mistrzyni.

Kiedy mówimy o maryjności, to nie chodzi jedynie o relację do Maryi opartą na zewnętrznych aktach pobożności lub traktowaną jako owoc osobistych doświadczeń rodzinnych, np. psychicznej potrzeby opieki, zrozumienia, pocieszenia ze strony matki, ale o wewnętrzny sposób bycia uczniem Chrystusa, czy też – zgodnie z sugestią Hansa Urs von Balthasara – o maryjny profil (wymiar) bycia Kościołem¹⁸.

Takie pojmowanie obecności Maryi w życiu każdego chrześcijanina pozwala zrozumieć Jej rolę odnośnie do naszej relacji z Chrystusem: To Chrystus objawia nam Maryję jako Matkę i Wzór, abyśmy razem z Nią i za Jej przykładem, prowadzeni przez Ducha Świętego, głębiej i radykalniej żyli tajemnicą Syna Bożego.

Głębszemu rozumieniu tajemnicy chrztu św. pomaga m.in. tajemnica Niepokalanego Poczęcia Maryi. „Chrzest [jako] zanurzenie w misterium paschalnym Chrystusa (por. Rz 6, 3-5), na płaszczyźnie sakramentalnej, odpowiada misterium Niepokalanego Poczęcia Maryi. Bowiem w źródle chrzcielnym kandydat, oświecony światłem Chrystusa, staje się adoptowanym synem Ojca; zaszczerpiony jest jak pęd do Winorośli, jako członek do Mistycznego Ciała Syna; wzbożony jest darami Ducha, który ustanawia w nim swoje mieszkanie i przybiera go w szatę nowożeńca”¹⁹.

W sprawowaniu obrzędów sakramentu chrztu zauważamy odniesienia maryjne, do których można nawiązać zarówno w czasie przygotowania (rodzice, rodzice chrzestni, dorośli kandydaci), jak też w czasie udzielania sakramentu (homilia) lub w obchodzeniu rocznicy przyjęcia chrztu.

Są to następujące odniesienia²⁰:

– obecność Maryi w wyznaniu wiary (nr 58), co ma istotne i bardzo ważne znaczenie doktrynalne;

---

¹⁷ Jan Paweł II, *Błogosławiona Dziewica Maryja a życie konsekrowane*, w: *Jan Paweł II o Matce Bożej 1978-1998*, t. 4: *Audienze generalne...*, s. 94.

¹⁸ H. Urs von Balthasar, *Sponsa Verbi. Saggi teologici II*, Brescia 1985, s. 153-162; B. Leahy, *Il principio mariano nella Chiesa*, Roma 1999.

¹⁹ Papińska Międzynarodowa Akademia Maryjna, *Matka Pana. Pamięć – obecność nadzieja. Niektóre aktualne zagadnienia dotyczące postaci i misji Najświętszej Dziewicy Maryi*, nr 47, „Salvatoris Mater” 4 (2003) nr 1, 353; J. Kumala, *Niepokalanie Poczęta ikoną miłosierdzia Trójjedynego Boga. Inspiracje dla życia duchowego i apostołatu*, w: *Tajemnica Bożego Miłosierdzia w charzmacie mariańskim. Materiały międzynarodowego sympozjum teologicznego, Licheń, 12-16 maja 2003 r.*, red. J. Kumala, Licheń Stary 2004, s. 127-156.

²⁰ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Wskazania i propozycje obchodu Roku Maryjnego 1987/1988*, nr 26.

- wezwanie „Święta Maryjo Matko Boża” nad kandydatami do chrztu (nr 48);
- wzmianka o Matce Bożej w formule błogosławieństwa przed rozesłaniem (nr 70);
- zachęta do odśpiewania na zakończenie obrzędów kantyku *Magnificat*, jako śpiewu dziękczynnego rodziców i wspólnoty za dar nowego członka Kościoła (nr 71);
- sugestia doprowadzenia nowo ochrzczonych „przed ołtarz Matki Bożej”; jest to gest szczególnego polecenia ich wstawiennictwu Matki Pana wszelkiego życia (nr 71).

Warto podkreślić, że wspomnienie pierwszej pielgrzymki maryjnej ochrzczonego, którą było przyniesienie go przed ołtarz (obraz) Matki Bożej w kościele przez rodziców po udzieleniu sakramentu chrztu może być aktualizowane w późniejszych etapach życia, np. przy okazji pielgrzymek do sanktuariów²¹. Będzie to wtedy nie tylko akt zawierzenia, ale także akt przyjęcia Maryi, aby jeszcze bardziej świadomie żyć z Nią i jak Ona, co jest najpełniejszym znakiem maryjności osoby wierzącej.

Byłoby cenną inicjatywą, aby wiernych zachęcać do uroczystego obchodzenia rocznicy swojego chrztu świętego. Połączyć to można z uczestnictwem w Eucharystii i ze swoistą „pielgrzymką” (nawiedzeniem) do chrzcielnicy, przy której otrzymało się sakrament chrztu św. A jeśli takie obchody będą przeżyte w sanktuarium maryjnym, to tym wyraźniej mogą być dostrzeżone maryjne aspekty tajemnicy chrztu świętego. Będzie to akt dziękczynienia za łaskę chrztu i powierzenia się dalszej opiece Maryi, „aby w zasięgu matczynej obecności Tej, która uwierzyła, znaleźć umocnienie swojej własnej wiary” (RM 28).

W czasie pielgrzymki maryjnej może urzeczywistnić się nie tylko ponowienie chrzcielniczego zawierzenia Maryi, ale też przyjęcie Jej, którego dokonuje dorosła już osoba ochrzczona, aby bardziej świadomie żyć z Nią i jak Ona.

b) Sakrament bierzmowania

Łaska sakramentu bierzmowania jest dopełnieniem łaski chrztu²². *Katechizm Kościoła katolickiego* uczy, że „przez sakrament bierzmowania (ochrzczeni) jeszcze ściślej wiążą się z Kościołem, otrzymują szczególną moc Ducha Świętego i w ten sposób jeszcze mocniej zobowiązani są, jako prawdziwi świadkowie

²¹ Por. J. Kumala, *Pielgrzymki maryjne jako pogłębienie świadomości chrztu świętego*, w: *Razem z Maryją dziękujemy za dar chrztu świętego (Symposium Polskiego Towarzystwa Mariologicznego, Wieleń Zaobrzański, 9-11 września 2015 r.)*, red. G. M. Bartosik, Częstochowa 2016, s. 153-170.

²² Por. J. Królikowski, *Umocnienie i dopełnienie chrztu. Z teologii bierzmowania jako sakramentu wtajemniczenia chrześcijańskiego*, w: *Dzisiejszy bierzmowany. Problemy i wyzwania*, red. J. Stala, Kielce 2005, s. 44-45.

Chrystusa, do szerzenia wiary słowem i uczynkiem oraz do bronienia jej” (nr 1285).

W przygotowaniu do przyjęcia sakramentu bierzmowania warto wydobyć jego rys maryjny i podkreślić, że jest to sakrament Ducha Świętego, którego otrzymuje chrześcijanin w darze²³, a wcześniej otrzymała Go Maryja „w chwili Jej niepokalanego poczęcia, w momencie wcielenia Syna Bożego oraz podczas modlitewnego oczekiwania wraz z Apostołami w Wieczerniku”²⁴. Słusznie zatem zauważa A. Wojtczak, że „chrześcijanin, patrząc na Nią, winien podziwiać Ducha Świętego”²⁵, w Tej, którą liturgia pozdrawia „Chwało Ducha Świętego”²⁶.

Można też uwzględnić paralelizm „pomiędzy Zwiastowaniem i Nawiedzeniem a Pięćdziesiątnicą i głoszonym światu Słowem Bożym: moc Najwyższego (Łk 1, 35) zstępuje na Maryję, aby głosiła wielkie rzeczy, które Jej uczynił Wszechmogący (por. Łk 1, 49); również moc z wysoka (Łk 24, 49) zstępuje na Piotra i pozostałych Apostołów, aby niestrudzenie głosili dzieło Zbawienia, jakiego dokonał Bóg przez śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa (por. Dz 2, 14-39)”²⁷.

Ten biblijny paralelizm jest obecny w modlitwie liturgicznej formularza mszy świętej „Najświętsza Maryja Panna Królowa Apostołów”: „Ona [Maryja] bowiem, wiedzona przez Ducha Świętego, z pośpiechem zaniósła Chrystusa Janowi, aby stał się dla niego źródłem uświęcenia i radości; Piotr oraz inni Apostołowie, przynagleni przez tego samego Ducha, nieustraszenie głosili Ewangelię wszystkim narodom, aby stała się dla nich zbawieniem i życiem. Także dzisiaj Najświętsza Dziewica pociąga przykładem zwiastunów Ewangelii, rozgrzewa miłością, wspomaga ustawiczną modlitwą, aby głosili na całym świecie Chrystusa Zbawiciela”²⁸.

W samych obrzędach liturgicznych sakramentu można znaleźć niewiele odniesień maryjnych:

– w jednym z pytań podczas odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych: „Czy wierzysz w Jezusa Chrystusa, Jego Syna jedyne, a naszego Pana, narodzonego z Maryi Dziewicy, umęczonego i pogrzebanego, który powstał z martwych i zasiada po prawicy Ojca?” (nr 23);

²³ *Obrzędy bierzmowania dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. II, Katowice 1995, s. 33 (nr 27: „N., przyjmij znamię daru Ducha Świętego”).

²⁴ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Wskazania i propozycje obchodu Roku Maryjnego 1987/1988*, nr 27; por. LG 59.

²⁵ A. Wojtczak, *Ucennica i Matka. Wokół chrystocentryzmu mariologii Jana Pawła II* (Studia i Materiały, 83), Poznań 2005, s. 206.

²⁶ *Obrzęd koronacji wizerunku Najświętszej Maryi Panny*, Katowice 2004, s. 28.

²⁷ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Wskazania i propozycje obchodu Roku Maryjnego 1987/1988*, nr 28.

²⁸ *Zbiór Mszy o Najświętszej Maryi Pannie*, s. 95 (prefacja).

– w perykopie biblijnej z Księgi proroka Izajasza 11, 1-4a jako propozycji pierwszego czytania poza okresem wielkanocnym²⁹. Biblijne określenie „ródźka” w tradycji liturgiczno-patrystycznej odnosi się do Maryi³⁰;

– w perykopie z Dziejów Apostolskich: 2, 1-6. 14. 22b-23. 32-33, która ukazuje zesłanie Ducha Świętego w Wieczerniku na apostołów, „trwających jednocześnie na modlitwie razem z niewiastami, Maryją, Matką Jezusa i braćmi Jego” (Dz 1, 14).

Zarówno w katechezach przygotowujących do sakramentu bierzmowania, jak również w homiliach podczas jego celebracji warto podejmować tematy maryjne, które są właściwe duchowości temu sakramentowi dojrzałości chrześcijańskiej. Można wskazać na przykład takie:

- osobista decyzja bycia chrześcijaninem,
- zjednoczenie z Chrystusem i „upodobnienie się” do Niego,
- życie w Duchu Świętym,
- otwartość na obecność i działanie Ducha,
- więź z Kościołem i uczestnictwo w jego posłannictwie i zadaniach,
- odpowiedzialność za Kościół (budowanie wspólnoty),
- świadectwo i obrona wiary.

Jeśli przepisy liturgiczne pozwalają, to w dniu celebracji sakramentu bierzmowania można użyć formularzy maryjnych ze *Zbioru mszy o Najświętszej Maryi Pannie*, które uwydatnią maryjne aspekty sakramentu. Ukazą one Maryję w Wieczerniku pośród uczniów Chrystusa jako Tę, „którą przy Wcieleniu Słowa ocenił Duch Święty, [a] przy narodzeniu nowego Ludu znowu otrzymuje pełnię Daru Bożego”³¹ i jest wzorem dla apostołów, aby napelnieni Duchem Świętym „nieustraszenie głosili Ewangelię wszystkim narodom”³². Wymiar obrony i świadectwa wiary obecny w duchowości bierzmowania dobrze natomiast uwypukla formularz „Najświętsza Maryja Panna, obrona wiary”³³.

Pogłębianie maryjności w kontekście sakramentu bierzmowania może dokonywać się w sanktuariach maryjnych: „Sanktuarium jest miejscem Ducha, gdyż jest to miejsce, w którym wierność Boga nas dosięga i przekształca. Do sanktuarium idzie się przede wszystkim po to, by wzywać i przyjąć Ducha Świętego, by wnieść potem tegoż Ducha we wszystkie sprawy życia [podkr. J. K.]. W tym sensie sanktuarium jawi się jako ciągłe

²⁹ *Obrzędy bierzmowania*, s. 64.

³⁰ Np. „Zakwitnął korzeń Jessego, ródźka wydała swój Owoc / Gdy Matka Syna zrodziła / Nadal zostając Dziewicą”. – Hymn z Godziny czytań 1 stycznia, *Liturgia godzin*, t. 1, Poznań 2006, s. 424; L. Bartoli, *Lessico di simbologia mariana*, Padova 1988, s. 196-198.

³¹ *Zbiór Mszy o Najświętszej Maryi Pannie*, s. 92 (prefacja).

³² Tamże, s. 95 (prefacja).

³³ Tamże, s. 149-151.

przyzywanie żywej obecności Ducha Świętego w Kościele, danego nam przez zmartwychwstałego Chrystusa (por. J 20, 22), ku chwale Ojca³⁴.

Ochrzczony i bierzmowany, świadomy odkupienia, odkrywa w sanktuarium, że jest świątynią Ducha Świętego: „Czyż nie wiecie, żeście świątynią Boga i że Duch Boży mieszka w was?” (1 Kor 3, 16) – pyta św. Paweł. To Duch Święty, który „przygotowuje ludzi, uprzedza ich swoją łaską, aby pociągnąć ich do Chrystusa” (KKK 737).

Właściwe miejsce przyznawane Duchowi Świętemu w duszpasterstwie przyczyni się do poprawniejszego rozumienia i przeżywania modlitwy prośby wśród pielgrzymów nawiedzających sanktuarium. Obraz sanktuarium jako Kany Galilejskiej, w którym Maryja wstawia się za potrzebującymi i proszącymi, uniknie niebezpieczeństwa, aby być swoistym „supermarketem” artykułów potrzebnych do życia, czyli rzeczowego traktowania łaski. Wtedy modlitwa nie będzie sprostawała tylko do wyliczania aktualnych potrzeb, ale będzie otwarciem na Ojca w niebie, który zawsze daje Ducha Świętego tym, którzy Go proszą (por. Łk 11, 13) i w Nim uczestniczymy w życiu Trójjedynego Boga³⁵. Pogłębienie świadomości obdarowania Duchem Świętym pomoże bierzmowanym poddać się Jego prowadzeniu: „Mając zaś życie od Ducha, do Ducha też musimy się stosować” (Ga 5, 20).

c) Sakrament Eucharystii

Eucharystia, która jest źródłem i szczytem życia Kościoła, „dopełnia wtajemniczenie chrześcijańskie. Ci, którzy przez chrzest zostali wyniesieni do godności królewskiego kapłaństwa, a przez bierzmowanie zostali głębiej upodobnieni do Chrystusa, za pośrednictwem Eucharystii uczestniczą razem z całą wspólnotą w ofierze Pana” (KKK 1322).

Celebracja Eucharystii jest najważniejszą przestrzenią czci Matki Bożej, a także szkołą duchowości maryjnej i autentycznej maryjności³⁶.

Maryja – uczy Sobór Watykański II – „gdy jest sławiona i czczona, przywołuje wiernych do Syna swego i do Jego ofiary oraz do miłości Ojca” (SC 65). Soborowe sformułowanie, że Maryja „przywołuje” do Ofiary Syna, znalazło rozwinięcie i pogłębienie w nauczaniu posoborowym. To nowa, eucharystyczna droga

³⁴ Papińska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Sanktuarium. Pamięć, obecność i prorocтво Boga żywego*, „Salvatoris Mater” 1 (1999) nr 3, s. 310.

³⁵ Dzięki temu do sanktuarium przybywa się, by „otrzymać Łaskę” raczej niż konkretne „łaski”. Por. Jan Paweł II, *List z okazji siedemsetlecia sanktuarium w Loreto (15 sierpnia 1993)*, w: *Jan Paweł II o Matce Bożej (1978-1998)*, t. 3, red. A. Szostek, Warszawa 1999, s. 163.

³⁶ Por. J. Kumala, *Obecność Maryi jako Niewiasty Eucharystii w kulcie chrześcijańskim*, w: *Maryja w tajemnicy Kościoła. Recepcja i perspektywy nauki soborowej (Symposium Polskiego Towarzystwa Mariologicznego, Kalwaria Zebrzydowska, 20-22 września 2012 r.)*, red. A. Gąsior, J. Królikowski, Częstochowa 2013, s. 83-97.

odnowy i pogłębienia czci Matki Bożej. Dostrzegamy ją w adhortacji *Marialis cultus*, potem w encyklice *Redemptoris Mater* i w *Zbiorze mszy o Najświętszej Maryi Pannie* oraz encyklice *Ecclesia de Eucharistia*.

Święty Jan Paweł II przypomniał, że „pobożność ludu chrześcijańskiego zawsze dostrzegała głęboką więź pomiędzy nabożeństwem do Matki Bożej i kultem Eucharystii [...]. Maryja prowadzi wiernych do Eucharystii” (RM 44).

Niestety, trzeba zauważyć, że w świadomości wiernych, uczestników Eucharystii, jej maryjny wymiar jest raczej słabo doświadczany. Chodzi o uczestniczenie w Eucharystii w duchu maryjnym. Zapewne taką postawę możemy częściej obserwować (choć nie w sposób pełny) w sanktuariach maryjnych, natomiast w duszpasterstwie parafialnym zdecydowanie rzadziej. Potrzeba w tym obszarze gruntowniejszych badań nad tym, na ile dokonała się recepcja, już nie tylko nauki Soboru w tym zakresie, ale przede wszystkim encykliki o Eucharystii św. Jana Pawła II. Wydaje się, że maryjna Polska potrzebuje odkryć tajemnicę Eucharystii także jako przestrzeń spotkania z Maryją, Niewiastą Eucharystii. To jedno z najważniejszych zadań dla sanktuariów maryjnych, które chcą promować autentyczną i pogłębioną duchowość maryjną.

Spotykamy Maryję w liturgii Eucharystii, bo jest w niej obecna. Maryjność ucznia Chrystusa, który uczestniczy w Eucharystii, nie może wyrażać się tylko w tym, że zaśpiewa pieśń maryjną, albo na koniec z celebransem odmówi modlitwę „Pod Twoją obronę”. Potrzeba świadomości obecności Maryi i przeżywania Eucharystii w duchu Maryi, z Maryją i jak Maryja.

O tej obecności Maryi uczył św. Jan Paweł II, gdy omawiał godność Maryi w sprawowaniu liturgii: „Błogosławiona Dziewica trwa w głębokiej zażyłości zarówno z Chrystusem, jak i z Kościołem, i nie może być oddzielona ani od jednego, ani od drugiego. Ona więc jest zjednoczona z Chrystusem i Kościołem w tym, co stanowi samą istotę liturgii: w sakramentalnym sprawowaniu zbawienia ku chwale Boga i dla uświęcenia człowieka. Maryja obecna jest w pamiętce – w czynności liturgicznej – ponieważ była obecna w zbawczym wydarzeniu [podkr. J. K.]. Jest obecna przy każdym źródle chrzcielnym, gdzie w wierze i Duchu rodzą się do życia Bożego członkowie Mistycznego Ciała, ponieważ przez wiarę i mocą Ducha poczęła Chrystusa – Boską Głowę tego Ciała; jest obecna przy każdym ołtarzu, gdzie sprawowana jest pamiętka Męki, Zmartwychwstania, ponieważ była obecna – przyłgnąwszy całym swoim jestestwem do planu Ojca – w historycznym i zbawczym wydarzeniu śmierci Chrystusa [podkr. J. K.]; jest obecna w każdym wieczniku, gdzie przez nałożenie rąk i święte namaszczenie przekazywany jest wiernym Duch, gdyż wraz z Piotrem i innymi Apostołami, z rodzącym się Kościołem, była obecna podczas Zesłania Ducha Świętego. Chrystus, Najwyższy Kapłan; Kościół, wspólnota kultu; z jednym i z drugim Maryja jest nieustannie

zjednoczona w zbawczym wydarzeniu i w jego liturgicznej pamiętce³⁷. To papiejskie nauczanie odnajdujemy w encyklice o Eucharystii: „Z Kościołem i jako Matka Kościoła, Maryja jest obecna w każdej z naszych celebracji eucharystycznych” (EdE 57).

Liturgiczna przestrzeń spotkania z Bogiem wypełniona jest słuchaniem Słowa Bożego, co jest znakiem naszej maryjności. W czasie celebracji Eucharystii odnajdujemy w Maryi wzór, aby w duchu wiary słuchać, zachowywać i rozważać Słowo Boże. Oczywiście nie chodzi tylko o werbalne „słuchanie”, ale przyjmowanie Słowa Bożego i przekładanie go na praktykę codziennego życia. W Maryi słuchającej odnajdujemy wzór sprawowania chrześcijańskiego kultu, którego istotnym elementem jest właśnie słuchanie Słowa Pańskiego. „Jej przykład pozwala nam zrozumieć, że kult nie polega przede wszystkim na wyrażaniu myśli i uczuć człowieka, lecz na przyjęciu postawy słuchania Bożego Słowa, by je poznać i sobie przyswoić, a także kierować się nim w życiu codziennym”³⁸. Maryja wprowadza nas w duchowość eucharystyczną, która jest duchowością słuchania Jezusa Chrystusa, przychodzącego sakramentalnie do naszych serc.

Święty Jan Paweł II odczytał Maryjny *Magnificat* w „perspektywie eucharystycznej” (EdE 58). Oznacza to, że pieśń Maryi stanowi wzór dla eucharystycznej postawy Kościoła, którą dobrze wyraża modlitwa prefacji Mszy świętej, np.: „godne to i sprawiedliwe, słuszne i zbawienne, abyśmy nieustannie wysławiali Ciebie, wszechmogący, wieczny Boże, i Tobie za wszystko składali dziękczynienie”³⁹. „Eucharystia jest bowiem – uzasadniał św. Jan Paweł II – podobnie jak hymn Maryi, przede wszystkim uwielbieniem i dziękczynieniem” (EdE 58).

Maryjność życia to bezinteresowne wychwalanie Boga nie tylko słowami, ale przede wszystkim stylem pięknego i dobrego życia.

Maryja jako „Dziewica ofiarująca” jest wzorem naszego udziału w eucharystycznej Ofierze⁴⁰. Ona stała się wrażliwym świadkiem i uczestnikiem tej miłości, którą Chrystus „do końca nas umiłował” (J 13, 1). „Tej miłości, która znajduje swój sakramentalny wyraz właśnie w Eucharystii”⁴¹.

Maryjność życia oznacza, że od Maryi uczymy się jak stać pod krzyżem Chrystusa, jak składać Ojcu Ofiarę Chrystusa i jak łączyć z nią ofiarę własnego życia. Nie sposób uczestniczyć w Eucharystii bez wpatrzenia się w tajemnicę Krzyża

³⁷ Jan Paweł II, *Godność Maryi w sprawowaniu liturgii*. Rozważanie przed „Anioł Pański”, 12 lutego 1984, w: *Jan Paweł II o Matce Bożej 1978-1998*, t. 5, s. 126.

³⁸ Tenże, *Wzór kultu Kościoła*. Audiencja generalna, 10 września 1997, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 18 (1997) nr 11, s. 25.

³⁹ 2. Prefacja zwykła, w: *Mszal rzymski dla diecezji polskich*, s. 46*.

⁴⁰ I. M. Calabuig, *Dziewica ofiarująca wzorem Kościoła, który ofiaruje i ofiaruje siebie. Refleksje nad liturgią rzymską*, „Salvatoris Mater” 7 (2005) nr 1, s. 78-110.

⁴¹ Jan Paweł II, *Polska droga do Eucharystii prowadzi przez Maryję*. Homilia, 8 czerwca 1987, w: *Jan Paweł II o Matce Bożej 1978-1998*, red. A. Szostek, t. 2, Warszawa 1999, s. 285.

i bez duchowej obecności obok niego na Golgocie razem z Maryją, Bolesną Matką.

Niezwykle ważny jest ten aspekt naszego uczestnictwa w Eucharystii, w którym duchowo jesteście zaproszeni do wypełnienia testamentu Jezusa, a mianowicie przyjęcia Maryi do siebie. „Przeżywanie w Eucharystii pamiątki śmierci Chrystusa zakłada także nieustanne przyjmowanie tego daru. Oznacza to, że – na wzór Jana – przyjmujemy do siebie Tę, która za każdym razem jest nam dawana za Matkę. Oznacza jednocześnie podjęcie zadania upodobniania się do Chrystusa w szkole Matki i zgodę na to, aby nam towarzyszyła” (EdE 57).

B. Sakramenty uzdrowienia

a) Sakramenty pokuty i pojednania

Nowe życie w Chrystusie, które otrzymujemy przez sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego, przechowujemy „w naczyniach glinianych” (2 Kor 4, 7) i możemy je utracić (por. KKK 1420), dlatego „nasz Pan Jezus Chrystus, lekarz naszych dusz i ciał, który odpuścił grzechy paralitykowi i przywrócił mu zdrowie ciała, chciał, by Kościół mocą Ducha Świętego kontynuował Jego dzieło uzdrawiania i zbawiania, które obejmuje także jego członki. Jest to celem dwóch sakramentów uzdrowienia: sakramentu pokuty i namaszczenia chorych” (KKK 1421).

Znane twierdzenie, że „Maryja prowadzi wiernych do Eucharystii”⁴² można dopełnić: Maryja prowadzi wiernych do sakramentu pokuty i pojednania. „Refleksja teologiczna stopniowo odkrywała rolę Maryi w procesie nawracania wyznawców Chrystusa. W nawróceniu tym istotnym etapem jest sakrament pokuty i pojednania”⁴³. To duszpasterskie doświadczenie jest szczególnie zauważalne w sanktuariach maryjnych. Przybywają do nich czasem ludzie, którzy zachowali jedynie „pamięć wiary”, znajdują się na „obrzeżach wiary” i poszukują Boga⁴⁴. To między innymi do nich jest kierowane ewangeliczne orędzie wzywające do nawrócenia. Nawiązują do niego w niektórych sanktuariach przesłania z objawień maryjnych, w których Maryja wzywa do nawrócenia. Celem łask, które „za wstawiennictwem Matki Miłosierdzia spływają na ogromne rzesze zbolalej i zagubio-

⁴² RM 44: „Słusznie pobożność ludu chrześcijańskiego zawsze dostrzegała *głębką* więź pomiędzy nabożeństwem do Matki Bożej i kultem Eucharystii: jest to godne podkreślenia tak w liturgii zachodniej, jak wschodniej, w tradycji rodzin zakonnych, w duchowości współczesnych ruchów, także młodzieżowych, w duszpasterstwie sanktuariów maryjnych. *Maryja prowadzi wiernych do Eucharystii*”.

⁴³ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Wskazania i propozycje obchodu Roku Maryjnego 1987/1988*, nr 32.

⁴⁴ Por. J. Kumala, *Sanktuarium maryjne szkołą wiary*, w: *Wierzyć z Maryją i jak Maryja (Symposium Polskiego Towarzystwa Mariologicznego, 19-21 września 2013 r.)*, red. G. Bartosik, A. Gąsior, J. Królikowski, Częstochowa 2014, s. 93-109.

nej ludzkości, jest doprowadzenie ich do Chrystusa i wyjednanie dla nich daru Jego Ducha⁴⁵.

Sanktuarium jest dobrym środowiskiem wiary, w którym tacy pielgrzymi mogą rozpocząć nowe życie, przystępując do sakramentu pokuty. Stąd też św. Jan Paweł II zachęcał kustoszy: „Wasze kompetentne posługiwanie stawia wam wielkie wymagania. Chodzi tu bowiem o pewien sposób otwierania się dusz ku Bogu, o ich nawrócenie; a gdy chodzi o tych, którzy dopiero szukają, należy pomóc im w postawieniu pierwszego kroku ku światłu i miłości Boga⁴⁶. „Należy wykorzystać w celach duszpasterskich te nawet sporadyczne okazje spotkania się z ludźmi, którzy nie zawsze są wierni całemu programowi życia chrześcijańskiego, a przybywają tutaj [do sanktuarium] wiedzeni czasem niepełną wizją wiary. Tych trzeba starać się doprowadzić do źródła każdej pobożności: do Jezusa Chrystusa, Syna Bożego, Zbawiciela⁴⁷. Podobne wskazania daje kustoszom Benedykt XVI i list Prefekta Kongregacji do spraw Duchowieństwa kierowany do kustoszy sanktuariów⁴⁸.

W kontekście roli Maryi na drodze nawrócenia człowieka, św. Jan Paweł II interpretował „płacz” Maryi, związany z Jej niektórymi objawieniami, jak np. w Syrakuzach, gdzie przemawiał do pielgrzymów: „Niech tutaj, do tej świątyni otwartej dla wszystkich, przychodzą ci, którym ciąży świadomość grzechu, i niech zaznają bogactwa Bożego miłosierdzia i przebaczenia! Niech ich tutaj przyprowadzą łzy Matki. Są to łzy bólu z powodu tych, którzy odrzucają Bożą miłość⁴⁹. Doświadczenie obecności Maryi w sanktuariach sprawia, że można powiedzieć, iż dokonuje się w nich nieustanny cud – przemiana serc⁵⁰.

Pielęgnowanie i umacnianie maryjnego wymiaru życia chrześcijańskiego ściśle wiąże się z procesem nawrócenia i troski o przyjaźń z Bogiem. Warto pamiętać o zasadzie, którą sformułował bł. Paweł VI w adhortacji *Marialis cultus*: „Albo-

⁴⁵ Jan Paweł II, *Lourdes jest znakiem działania Maryi w naszych dziejach*. Homilia podczas Mszy św. dla chorych, 11 lutego 1988, w: *Jan Paweł II o Matce Bożej 1978-1998*, t. 3, s. 33.

⁴⁶ Tenże, *Sanktuaria są jakby trwałymi antenami Dobrej Nowiny o zbawieniu*. Przemówienie do zarządców sanktuariów francuskich, 22 stycznia 1981 r., w: *Nauczanie papieskie*, t. IV, 1, Poznań 1989, s. 69.

⁴⁷ Tenże, *Odpowiedzialność za innych*. Homilia podczas Mszy św. w sanktuarium Matki Bożej w Zapopan (30 stycznia 1979), w: *Nauczanie papieskie*, t. II, 1, Poznań 1990, s. 116.

⁴⁸ „Wielu będąc daleko od życia w wierze lub z delikatnym zmysłem przynależności kościelnej. Odwiedzenie Sanktuarium może okazać się dla nich cenną sposobnością na spotkanie z Chrystusem i odkryciem głębokiego sensu własnego powołania, wypływającego z chrztu lub usłyszeniem zbawczego wezwania”. – List Prefekta Kongregacji ds. Duchowieństwa do Kustoszów Sanktuariów na świecie w 2010 r., nr 4.

⁴⁹ Jan Paweł II, *Ezy Matki*. Homilia podczas konsekracji sanktuarium Matki Bożej Płaczącej, Syrakuzy 6 listopada 1994, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 16 (1995) nr 2, s. 31.

⁵⁰ Tenże, *Nieustanny cud Lourdes – przemiana serc*. Homilia podczas Mszy św. dla chorych, Lourdes, 11 lutego 1990, w: *Jan Paweł II o Matce Bożej 1978-1998*, t. 3, s. 78.

wiem nie jest możliwe czcić należycie Pełną łaski bez szanowania w samym sobie łaski Bożej, to jest przyjaźni Bożej, duchowej wspólnoty z Nim i zamieszkiwania Ducha Świętego. Ta łaska Boża do głębi oddziałuje na człowieka i upodabnia go do obrazu Syna Bożego” (nr 57)⁵¹.

W obrzędzie sakramentu pokuty wspomniane jest wstawiennictwo Maryi, gdy szafarz po rozgrzeszeniu penitenta, zamiast dziękczynienia i formuły odesłania, może użyć słów: „Meka Jezusa Chrystusa, naszego Pana, wstawiennictwo Najświętszej Maryi Panny i wszystkich świętych, dobro które spełnisz i cierpienie, które zniesiesz, niech będą zadośćuczynieniem za twoje grzechy, wyjednają ci wzrost łaski i nagrodę życia wiecznego. Idź w pokoju”⁵².

W kontekście przygotowania i sprawowania sakramentu pokuty i pojednania ważne jest ukazywanie Bożego miłosierdzia⁵³, a w jego świetle także Maryję, która „najpełniej zna tajemnicę Bożego miłosierdzia, wie, ile ono kosztowało, i wie, jak wielkie ono jest” (DiM 9) i stała się „sprzymierzeńcem Boga w dziele pojednania” grzeszników (ReP 35).

W doświadczeniu Kościoła spotykamy Maryję jako Ucieczkę grzeszników⁵⁴, która przykładem i wstawiennictwem pomaga wiernym otwierać się na Boże miłosierdzie. O ufności w Jej pomoc świadczą słowa z modlitwy „Ave Maria”, gdzie prosimy Ją: „módl się za nami grzesznymi”.

Warto ukazywać Maryję jako Arcydzieło Bożego miłosierdzia, ponieważ w Jej Niepokalanym Poczęciu dostrzegamy piękno pełni łaski, która jest bezinteresownym darem miłosiernego Boga. Dzięki temu Maryja ani przez chwilę nie była w niewoli grzechu. „W Niepokalanej – uczy Benedykt XVI – odzwierciedla się miłosierdzie Ojca”⁵⁵.

Misterium Niepokalanego Poczęcia przypomina, że w Chrystusie każdy może doświadczać radości zwycięstwa nad grzechem. Przykład Niepokalanej budzi ufność w Boże miłosierdzie i łatwiej człowiek się na nie otwiera.

W Bożym planie zbawienia Maryja zajmuje ważne miejsce jako Służebnica dzieła pojednania, którego dokonał Chrystus. Od chwili Zwiastowania współpracowała z Nim w objawianiu Bożego miłosierdzia. Szczytem tego objawienia była

---

⁵¹ Por. T. M. Dąbek, *Maryja jako Pełna łaski wezwaniem do nawrócenia serca*, „*Salvatoris Mater*” 3 (2001) nr 2, s. 53-63.

⁵² *Obrzędy Pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. 2, Katowice 2014, s. 41 (nr 48 A).

⁵³ „Nawrócenie do Boga zawsze polega na odkrywaniu miłosierdzia, czyli owej miłości, która cierpliwa jest i łaskawa [...]. Jest zawsze owocem „odnalezienia” Ojca, który bogaty jest w miłosierdzie”. – DiM nr 13.

⁵⁴ Szerzej o teologiczno-duchowym znaczeniu tego maryjnego tytułu zob. A. Wojtczak, *Matka i Królowa. Ku integralnemu i pogłębionemu rozumieniu tytułów maryjnych*, Poznań 2009, s. 191-223.

⁵⁵ Benedykt XVI, *Wiara nie może być zepchnięta do sfery czysto prywatnej*. List do biskupów hiszpańskich, 19 maja 2005, „*L’Osservatore Romano*” (wyd. pol.) 26 (2005) nr 7-8, s. 4.

tajemnica śmierci i zmartwychwstania Chrystusa. Zjednoczona przez wiarę i miłość ze swoim Synem, Maryja uczestniczyła w Jego zwycięstwie nad grzechem i szatanem. Nikt tak jak Ona nie doświadczył wielkości Chrystusowego miłosierdzia, dlatego jest szczególnym świadkiem, który może mówić z wiarą: „Jezu, ufam Tobie”.

Nasze zmaganie z grzechem jest także uczestnictwem w dziele odkupienia, które dotyczy zarówno nas samych, jak i całego Kościoła. Dar Bożego miłosierdzia, który przyjmujemy, ubogaca też Kościół. Nasze wzrastanie w świętości sprawia, że Kościół grzesznych ludzi staje się piękniejszy.

W przygotowaniu do głębszego przeżywania sakramentu pokuty i pojednania, aby był nie tyle jednorazowym wydarzeniem, co etapem na drodze nawrócenia i pojednania z Bogiem warto sięgać po formularz mszy św. pt. „Najświętsza Maryja Panna Matka pojednania”⁵⁶, w którym Kościół pozdrawia Maryję jako „Pojednawczynię grzeszników”⁵⁷. Słowa prefacji streszczają nauczanie Kościoła o roli Maryi w pojednaniu ludzi z Bogiem: „[Boże] Ty w swojej wielkiej dobroci nie porzucasz błądzących, lecz różnymi sposobami przywołujesz ich do swojej miłości. Ty dałeś Najświętszej Dziewicy, wolnej od grzechu, serce miłosierne dla grzeszników, którzy odczuwając Jej macierzyńską miłość, uciekają się do Niej i wypraszają Twoje przebaczenie. Podziwiając Jej duchowe piękno, usiłują się powstrzymać od brzydoty grzechu, a rozważając Jej słowa i przykłady, zostają pociągnięci do zachowywania przykazań Twojego Syna”⁵⁸.

Maryja jest „Dziewicą błagającą, która nieustannie modli się za grzeszników, aby się nawrócili do Jej Syna, wieczystego źródła łaski i otwartej bramy przebaczenia”⁵⁹.

b) Sakrament namaszczenia chorych

Kościół otrzymał od Chrystusa zadanie uzdrawiania chorych (Mt 10, 8) i wypełnia je przez opiekę nad chorymi i modlitwę wstawienniczą, ale też przez specjalny obrzęd przeznaczony tylko dla chorych, czyli sakrament namaszczenia chorych (por. KKK 1509-1510), który służy „do umocnienia osób dotkniętych chorobą” (KKK 1511).

„Sakrament ten udziela choremu łaski Ducha Świętego, która pomaga całemu człowiekowi do zbawienia, a mianowicie umacnia ufność w Bogu, uzbraja przeciw pokusom szatana i trwodze śmierci. Dzięki tej pomocy chory może nie tylko znieść dolegliwości choroby, ale także je przewyciężać i odzyskać zdrowie,

⁵⁶ *Zbiór Mszy o Najświętszej Maryi Pannie*, s. 77.

⁵⁷ Tamże, s. 78 (kolekta).

⁵⁸ Tamże, s. 78-79.

⁵⁹ Tamże, 186 (prefacja mszy „NMP Brama niebios”).

jeżeli jest to pożyteczne dla zbawienia jego duszy. Jeżeli jest to potrzebne, namaszczenie odpuszcza grzechy i staje się dopełnieniem chrześcijańskiej pokuty”⁶⁰.

Choć w przekonaniu wiernych Maryja, uczestnicząc w cierpieniach Syna, także uczestniczy w cierpieniach Jego uczniów, to jednak w obrzędach sakramentu chorych niewiele można znaleźć odniesień maryjnych. W czasie obrzędu Komunii chorych i w samym obrzędzie namaszczenia chorych odnajdujemy wspomnienie Maryi przy wyznaniu wiary oraz w jednym z aktów żalu za grzechy („Spowiadam się Bogu”), w którym chory prosi o wstawiennictwo Matkę Bożą („Przeto błagam Najświętszą Maryję, zawsze Dziewicę...”). Wśród wezwań, które można odmówić z chorym zamiast litanii za chorego, a dotyczących zgody z wolą Bożą, są słowa Maryi ze Zwiastowania: „Oto ja służebnica Pańska, niech mi się stanie według słowa Twego” (Łk 1, 38). Uwypukla ono maryjną postawę, którą chory powinien przyjąć wobec doświadczenia choroby i cierpienia.

W duszpasterstwie umierających (Wiatyk) jest przewidziane odnowienie przez chorego chrzcielnego wyznania wiary, w którym jedno z trzech pytań brzmi: „Czy wierzysz w Jezusa Chrystusa, Jego Syna jedyne, a naszego Pana, narodzonego z Maryi Dziewicy, umęczonego i pogrzebanego, który powstał z martwych i zasiada po prawicy Ojca?” (nr 134).

Wśród modlitw przy konających znajdujemy propozycje krótkich wezwań. W większości są to krótkie zdania biblijne, ale jest też kilka takich, które przywołują wstawiennictwo Maryi:

„Święta Maryjo, módl się za mnie.
Jezu, Maryjo, Józefie święty, bądźcie ze mną w ostatniej walce.
Święta Maryjo, zachowaj nas od mąk piekielnych”.

W innych zaproponowanych modlitwach także znajdujemy odniesienie do Maryi:

„Duszo chrześcijańska [...]. Obyś dzisiaj spoczęła w pokoju i zamieszkała na świętym Syjonie z Najświętszą Bogą Rodzicielką, Dziewicą Maryją, ze świętym Józefem i ze wszystkimi Aniołami i Świętymi Bożymi” (nr 207).

„Drogi bracie [...]. Gdy opuścisz to życie, niech na twoje spotkanie wyjdzie Najświętsza Maryja Panna, Aniołowie i wszyscy Święci” (tamże).

Zaproponowane jest również odmówienie lub odśpiewanie antyfony „Witaj, Królowo, Matko miłosierdzia”.

Przy umierającym często odmawia się różaniec, w którym przyzywa się obecności i pomocy Maryi: „Święta Maryjo, Matko Boża, módl się za nami grzesznymi, teraz i w godzinie śmierci naszej”.

⁶⁰ *Wprowadzenie*, nr 6, w: *Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*, wyd. 3, Katowice 2017, s. 17-18.

Maryjny kontekst sakramentu namaszczenia chorych można uwydatnić wtedy, gdy jest on sprawowany wspólnotowo. Można bowiem wówczas posłużyć się formularzem mszy świętej „Najświętsza Maryja Panna Uzdrawienie chorych”⁶¹. Wprowadzenie do tej mszy uzasadnia, że Maryja „pomaga z miłością swym dzieciom, znajdującym się w utrapieniach. Dlatego chorzy często się do niej garną, często nawiedzają Jej sanktuaria, aby przez Jej orędownictwo odzyskać zdrowie. A sanktuariach maryjnych jest wiele świadectw tej ufności chorych pokładanej w Matce Chrystusa. Wśród tytułów, którymi chorzy czczą Najświętszą Pannę, góruje wezwanie «Uzdrawienie chorych»”⁶².

W tekstach liturgicznych sławimy Boga Ojca, który daje Maryję jako „Patronkę i wzór dla wiernych ulegających różnym chorobom”. Fundamentem dla tej roli Maryi jest fakt, że w „przedziwny sposób uczestniczyła w tajemnicy cierpienia” Syna, który „obarczył się naszym cierpieniem i dźwigał nasze boleści” (Iz 53, 4), a w Jego ranach jest nasze zdrowie (Iz 53, 5).

Przed wszystkim Maryja:

– jest Patronką, ponieważ „jaśniej chorym, wzywającym Jej opieki, jako znak zbawienia i niebieskiej nadziei”⁶⁴;

– jest wzorem, ponieważ tym, „którzy się w Nią wpatrują, daje przykład doskonalej zgody z Twoją (Ojca) wolą i pełnego upodobnienia się do Chrystusa”⁶⁵.

Doświadczenie choroby i uświadomienie sobie perspektywy życia wiecznego może być ubogacone obecnością Maryi jako Bramy niebios, stąd też można wówczas we wspólnotowym sprawowaniu sakramentu chorych posłużyć się formularzem „Najświętsza Maryja Panna Brama niebios”⁶⁶.

C. Sakramenty w służbie komunii

Na sakramentach wtajemniczenia chrześcijańskiego opiera się „wspólne powołanie wszystkich uczniów Chrystusa, powołanie do świętości i do misji ewangelizacji świata. Udzielają one łask koniecznych do życia według Ducha podczas ziemskiej pielgrzymki prowadzącej do Ojczyzny” (KKK 1533). Natomiast sakramenty święceń (kapłaństwa) i małżeństwa „są nastawione na zbawienie innych ludzi. Przez służbę innym przyczyniają się także do zbawienia osobistego. Udzielają one szczególnego posłania w Kościele i służą budowaniu Ludu Bożego” (KKK 1534).

⁶¹ *Zbiór Mszy o Najświętszej Maryi Pannie*, s. 178.

⁶² Tamże.

⁶³ Tamże, s. 180 (prefacja).

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ Tamże, 184.

a) *Sakrament święceń*

„Przyjmujący sakrament święceń zostają konsekrowani, by w imię Chrystusa „karmili Kościół słowem i łaską Bożą” (LG 10; por. KKK 1535). To sakrament, „dzięki któremu posłanie, powierzone przez Chrystusa Apostołom, nadal jest spełniane w Kościele aż do końca czasów” (KKK 1536).

Eklezjalny wymiar tajemnicy Maryi w naturalny sposób wpisuje się w eklezjalność sakramentu święceń biskupich, prezbiteratu i diakonatu. W obrzędach święceń główny szafarz tylko raz przywołuje wstawienictwo Maryi w Litanii do Wszystkich Świętych⁶⁷.

Maryja jest wpisana w kapłańskie powołanie, posługiwanie i posłannictwo. Istnieje bowiem „głęboka i ścisła relacja” między Matką Jezusa i kapłaństwem sług Chrystusa. Ta więź opiera się przede wszystkim na macierzyństwie Maryi, która odpowiadając Bogu „tak” w czasie Zwiastowania, stała się „Matką Chrystusa, Matką najwyższego Kapłana”⁶⁸.

Maryja uczestniczy w stałej formacji kapłańskiej tak ściśle, że „każdy aspekt formacji kapłańskiej można związać z Maryją” (PDV 82).

Diakoni, którzy „umocnieni [...] łaską sakramentalną, w posłudze liturgii, słowa i miłości, służą Ludowi Bożemu” (LG 29), mogą widzieć w Maryi, „służebnicy Pańskiej” (Łk 1, 38), wzór dyspozycyjności i „wiernej służby”. Jak bowiem Maryja „poświęciła samą siebie, jako służebnica Pańska, osobie i dziełu swojego Syna, służąc tajemnicy odkupienia”, tak również diakon [...] powinien być „sługą wszystkich” w takim stopniu, aby ludzie mogli rozpoznać w nim prawdziwego ucznia Chrystusa, „który nie przyszedł, aby Mu służono, lecz aby służyć” (Mt 20, 28)⁶⁹.

Prezbiter odnajduje w Maryi przykład w jednym z najistotniejszych elementów swojej posługi, czyli „w składaniu ofiary Chrystusa i z nią samego siebie Bogu, jak uczyniła to Maryja przynosząc Jezusa do świątyni, aby ofiarować Syna Ojcu, a potem podczas ukrzyżowania, kiedy to razem z Synem dopełniła zbawczej ofiary Krzyża”⁷⁰.

Biskup natomiast widzi w Maryi „Matkę Jezusa, najwyższego i wiecznego kapłana, Matkę pasterzy [Paweł VI] i Wspomożycielkę biskupów (Jan XXIII). Świadomy zaś tego, iż jest pośród ludu Bożego znakiem obecności Chrystusa, najwyższego Pasterza, dołoży starań, aby «powierzony mu Kościół», stając się

⁶⁷ *Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, Katowice 1999, nr 42, 126, 203.

⁶⁸ Jan Paweł II, *Nabożeństwo do Matki Bożej w życiu prezbitera*, w: *Jan Paweł II o Matce Bożej*, t. 4, s. 87; por. B. Ferdek, *Maryja Matką Najwyższego Kapłana*, w: „*Oto Matka twoja*”. *Maryja w życiu kapłana*, red. A. Gąsior, J. Królikowski, Częstochowa 2011, s. 21-28.

⁶⁹ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Wskazania i propozycje obchodu Roku Maryjnego 1987/1988*, nr 40.

⁷⁰ Tamże; por. LG 58.

coraz bardziej dziewiczy, oblubieńczy i macierzyński, upodabniał się do oryginalnego wzoru, jakim jest Najświętsza Dziewica Maryja⁷¹.

b) Sakrament małżeństwa

Nietrudno odnaleźć maryjne aspekty sakramentu małżeństwa, skoro Ewangelista Łukasz przedstawia nam Maryję jako „Dziewicę poślubioną mężowi, imieniem Józef, z rodu Dawida” (por. Łk 1, 27)⁷². Na tym etapie życia Maryi odnajdujemy Ją jako wzór miłości narzeczeńskiej, która „w odróżnieniu od miłości małżeńskiej jest miłością duchową, altruistyczną, bo zakłada brak współżycia fizycznego pomiędzy narzeczonymi”⁷³. Przykład Maryi Narzeczonej może umocnić wzajemną wierność narzeczonych, którzy przygotowują się do sakramentu małżeństwa.

A ponieważ istotą małżeństwa jest miłość, która zakłada „bezinteresowny dar z siebie”⁷⁴, dlatego także w tym wymiarze małżeństwa łatwo zobaczyć wzorczość Maryi jako „niewiasty, która kocha” (DCE 41), jako Matki Pięknej Miłości i nauczycielki miłości⁷⁵.

W czasie liturgii sakramentu małżeństwa, sprawowanego najczęściej w czasie Mszy św., warto wydobyć maryjne aspekty czytań biblijnych:

- opis wesela w Kanie Galilejskiej (J 2, 1-11), o wielkim znaczeniu symbolicznym dla ukazania obecności Jezusa i Jego Matki w chrześcijańskim małżeństwie⁷⁶;
- o tajemnicy małżeństwa wyrażonej w miłości Chrystusa do Kościoła (Ef 5, 2a. 21-33), która pozwala zobaczyć aktywną obecność Maryi w zbawczych misteriach Chrystusa: we Wcieleniu, w Męce i Śmierci Chrystusa.

Jedna z formuł błogosławieństwa nowożeńców (po Ojciec nasz) może być inspiracją do podkreślenia wzorczości Maryi dla małżonki: „[Boże] obdarz Twoją służebnicę N. łaską miłości i pokoju, naucz ją naśladować święte niewiasty,

⁷¹ Tamże, nr 40.

⁷² Por. S. Haręzga, *Małżeństwo Maryi i Józefa*, „Salvatoris Mater” 11 (2009) nr 3, s. 11-20; J. Bolewski, *Oblubieńcza miłość Maryi i św. Józefa*, tamże, s. 21-39.

⁷³ *Słownik małżeństwa i rodziny*, red. E. Ozorowski, Warszawa-Łomianki 1999, s. 275.

⁷⁴ Tamże, s. 262.

⁷⁵ Zob. szerzej: A. Wojtczak, *Matka i Królowa*, s. 33-69.

⁷⁶ „Obecność Jezusa w Kanie objawia zbawczy plan Boga względem małżeństwa. W tej perspektywie brak wina można interpretować jako aluzję do braku miłości, który niestety często zagraża jedności oblubieńczej. Maryja prosi Jezusa o interwencję dla dobra wszystkich małżonków, których jedynie miłość zakorzeniona w Bogu może uchronić od niewierności, niezrozumienia i podziałów. Łaska sakramentu daje małżonkom wielką siłę miłości, która może umocnić ich w wierności również w trudnych okolicznościach”. – Jan Paweł II, *Maryja orędowniczka pierwszego cudu Jezusa w Kanie*, w: *Jan Paweł II o Matce Bożej 1978-1998*, t. 4, s. 245.

których pochwałą głosi Pismo Święte”⁷⁷. Niewątpliwie wśród tych niewiast najważniejszą jest Maryja, która z ust Elżbiety usłyszała pochwałą: „Błogosławiona jesteś, któraś uwierzyła” (Łk 1, 45).

Warto podtrzymywać zwyczaj, według którego panna młoda składa bukiet ślubny przed obrazem lub figurą Matki Bożej, oraz złożenia „pierwszej wizyty” przez nowożeńców w najbliższym sanktuarium maryjnym bezpośrednio po ślubie⁷⁸.

W dynamice sakramentu małżeństwa warto też zauważyć możliwość pielęgnowania akcentów maryjnych, jak np. pobłogosławienia obrazu Matki Bożej dla nowego mieszkania, a także prośby o błogosławieństwo małżonków w sanktuariach maryjnych w rocznicę ślubu (np. Leśniów, Licheń), często związanym z odnowieniem przyrzeczeń małżeńskich. W obrzędach jubileuszu małżeństwa warto zauważyć, że rytuał przewiduje możliwość odśpiewania na dziękczynienie po Komunii św. pieśni Maryi „Uwielbiaj, duszo moja”⁷⁹. W licheńskim sanktuarium zwyczajem jest też wręczanie małżonkom kopii obrazu Matki Bożej Licheńskiej.

Ponieważ sakrament małżeństwa jest źródłem łaski dla małżonków na każdym etapie ich życia, dlatego w rozwijaniu duchowości małżeńskiej mogą oni czerpać inspirację z przykładu świętych małżonków Maryi i Józefa.

*

Autentyczna maryjność wiernych jest owocem spotkania z Maryją w przestrzeni sakramentalnej. Głęboka więź z Chrystusem, który działa w sakramentach, pozwoli odkryć Maryję i Jej rolę w pielęgnowaniu życia chrześcijańskiego. Stąd też należy pytać, na ile duszpasterstwo sakramentalne jest maryjne, to znaczy na ile zauważa obecność Maryi w liturgii.

Warto też zwrócić uwagę na to, że na polskiej drodze maryjnej potrzeba nieustannego przechodzenia od deklaracji (akty zawierzeń i ślubowań) do realizacji, czyli naśladowania w życiu codziennym duchowych postaw Maryi, a zatem chodzi o kształtowanie eklezyjalnej maryjności uczniowskiej⁸⁰.

---

⁷⁷ *Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. 3, Katowice, 1995, s. 116; zob. szerzej: D. Mastalska, *Jaka duchowość maryjna dla kobiet*, w: *taż, Maryja w tajemnicy zbawienia*, Licheń Stary 2012, s. 281-236.

⁷⁸ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Wskazania i propozycje obchodu Roku Maryjnego 1987/1988*, nr 44.

⁷⁹ *Obrzędy sakramentu małżeństwa*, s. 176.

⁸⁰ Zob. J. Kumala, *Sanktuaria maryjne w służbie polskiej drogi maryjnej*, w: *Na polskiej drodze maryjnej (Materiały z sympozjum mariologiczno-maryjnego, Pasierbiec, 21-22 października 2006 r.)*, red. A. Gąsior, J. Królikowski, Częstochowa-Pasierbiec 2007, s. 165-184.